

HERGOTT KRISTÓF
RÓZSA ZOLTÁN

BATTONYÁTÓL
BIHARUGRÁIG

VÁLOGATÁS EGY ILLEGÁLIS
FÉMKERESŐS ANYAGÁBÓL

A régészeti kutatás számára nagyon fontos a tárgyak származási helye, ezek lelőhelyen belüli helyzete és kontextusa. A fémkeresőzésből múzeumba jutott példányok azonban szinte minden esetben szórvány leletnek minősülnek (azaz nem ismertek sem lelőköörülményeik, sem kontextusuk), s még akkor is így van ez, ha megtalálójuk pontos koordinátákat is rögzít hozzájuk. A jelen írásunkban felvonultatott darabok egy olyan anyag részét képezik, amelyek „szórványabbak a szórványoknál”, hiszen találójuk még a tárgyak lelőhelyét sem jegyezte fel, csupán azt, hogy azokat munkája során a Battonya és Biharugra közti határszakaszon találta. A leleteket végül valódi nevét eltitkolva jutatta be az orosházi Nagy Gyula Területi Múzeumba leginkább a 2015. évi törvényi változások hatására. Mostani válogatásunk célja kettős: egyrészt felhívni a figyelmet az illegális fémkeresős tevékenység (illetve sok esetben az ehhez kapcsolódó illegális műkinccs-kereskedelem) elleni közös fellépés szükségességére, illetve az ehhez hasonló leletegyüttesekben is megapuló érdekes és értékes darabok közlésének fontosságára.

Balta alakú csüngők

A battonyai és biharugrai anyag egyik leginkább kultikus szereppel bíró tárgycsoportja a balta alakú csüngőké, mely csüngőtípus mind térben, mind időben széles körben elterjedt. A balta szimbolikus jelentéssel való felruházása már nagyon korán, a neolitikum óta megfigyelhető, a kutatók úgy vélik, hogy a férfi princípium, a termékenység vagy az erő, esetleg a harc szimbólumaként értelmezhetjük. Az általunk ismertetni kívánt csüngők két típusba, az egyszerű balta alakú csüngők, valamint a bárd alakú csüngők csoportjába sorolhatók, anyagukat tekintve kettő ezüstműből, egy pedig rézötözetből készült. A csüngő viselésének szokása a Kárpát-medencében a Kr. u. 1. századtól egészen a 6–7. századig megfigyelhető, így az itt bemutatott példányokat is nehézkes pontosan keltezni. Mivel a balta alakú csüngők leginkább szarmata kori sírokból kerülnek elő, így talán annyi feltételezhető, hogy ez a három példány is hozzájuk köthető, ha pedig elfogadjuk szarmata eredetüket, akkor nagyjából a Kr. u. 1. század és 4. század közé való keltezésük valószínűsíthető.

Avar veretek

A Kárpát-medencében a 6. század utolsó harmadától a 9. századi élő avar népesség teljes jogú férfi tagjai veretekkel díszített öveket viseltek, melyet férfivá válásukkor, egy felővezési szertartás során kaptak meg. Ezeket az öveket igen gyakran mellékszíjakkal is ellátták, melyeknek az esztétikai értékük mellett praktikus okai is voltak, hiszen eszközöket függeszthettek ez utóbbiakra, például a kardjukat vagy a tegezüket. Az öveket és a mellékszíjakat is különböző veretekkel, például az itt bemutatott kéttagú veretekkel, valamint úgynevezett nagy- és kisszíjvégekkel díszítették. A múzeumunkba egy ilyen indadíszes példány is bekerült, mely indadísz a késő avar kor (8–9. század) egyik emblemikus díszítőmotívuma volt. Az övet a szíjon kialakított lyukaknál is díszítették, ide úgynevezett lyukvédő vereteket helyeztek, méghozzá abból a célból, hogy az övcsat pecke ne koptassa ki magát a bőrt. A vereteket öntéssel készítették, a díszeket vagy már az öntés előtt magába az öntőmintába faragták, vagy a veret megformálása után a nyers tárgyat utólagosan véséssel ékítették. A bemutatott tárgyak közül mindkét megoldásra találhatunk példát, hiszen a kéttagú csüngős övveret az öntés után már nem díszítették, szemben a kisszíjvéggel és a lyukvédővel, melyek motívumviláguk és készítési technikájuk alapján is a 8–9. század közé keltezhető.

53

Balta alakú csüngők a beszől-
gáltatott anyagból

Avar kisszíjvégek
és egy lyukvédő
veret

Állatfejes karperec töredéke

A honfoglaló magyarság egyik jellegzetes viseleti elemének a lenyomata, egy rézötvözetből készült állatfejes karperec töredéke is bekerült a múzeumunk gyűjteményébe. A tárgy nyitott végén egy stilizált állatfejet ábrázoltak, ami lehet kígyó vagy madár, vagy esetleg egy sárkány feje is. Ezek a tárgyak készülhetnek aranyból és ezüsből is, az egyszerűbb darabokat szokták csupán rézötvözetből önteni. A nemesféműből készült példányok általában több szálból sodrottak, de köztük is előfordulnak öntött darabok. Az állatfejes karpereceknek több típusa is ismert. Mivel széles körben elterjedt a használatuk, ezért jól keltezhető az egyes formai csoportok. Az itt bemutatott példányt a párhuzamok ismeretében a 11. század környékére datálhatjuk. Ilyen típusú karékszerek általában női sírok anyagában fordulnak elő, de ritkán férfitemetkezésekben is feltűnnek, azonban gyermekek sírjából még nem ismertek állatfejes végű karperecek.

Az állatfejes karperec két oldala

Kardmarkolatgomb

Az átadott fémanyag egyik különleges részét képezi az a kardmarkolatgomb, ami hasonlóan a többi tárgyhoz, többedmagával érkezett meg a múzeumba, mégis formai szempontból kiemelkedik a többi szerelék közül. Hasonló markolatgombokkal ritkán találkozik az ember, ugyanis ez rézötvözetből készült, karéjos kialakítású, a gomb felületén a sűrű farkasfogmintás háttérből egy szív alakú motívum emelkedik ki. A markolatgomb díszítését és formáját is tekintve roppant érdekes, ugyanis a középkori markolatgombok formai csoportosítása igen kiforrott, mégis a tárgy az ismert tipológiai rendszerbe nehezen illeszthető be. Ilyen karéjos gomb eddig csak ábrázolásokon volt ismert a 13. század vége és 14. század közötti időszakból. Ezek a markolatgombok jellemzően egy bizonyos típusú kardnak a részei szoktak lenni, mely kardtípus azonban igen elterjedt térben a 13. század vége és a 14. század eleje között. A tárgy pontos analógiáit unikalitása miatt nem is találtuk meg, ellenben tökéletes párhuzama tűnt föl egy külföldi aukciósház oldalán, ausztriai eredetmegjelöléssel. Sajnálatos módon az a kardgomb mára a műkincs-kereskedelem áldozatául esett.

A fémkeresős által talált kardgomb

A kardgomb analógiájának ábrázolása az 1250-es évek környékén készült Westminsteri zsoltárkönyv egyik oldalán

A most bemutatott tárgyak csak egy töredékét teszik ki annak a mennyiségnek, amely végül csak bekerült a múzeumba. A felvillantott tárgyak kiválóan példázzák a fémkeresős tevékenység jó és rossz oldalát egyaránt. Az álarc mögé bújt kincsvadász végül a múzeumnak, a kultúrának ajánlotta fel az általa összegyűjtött tárgyakat, és nem egy aukciósháznak vagy egy piaci kofának. Ha nem így tett volna, most nem ismertethetnénk az itt bemutatott tárgyakat, s ennyivel is szegényebb lenne kultúránk, és ennyivel is sötétebb homályba burkolódzna a múlt is. A tevékenység negatív oldala ugyanakkor az illegalitáson túl az, hogy ezeket a tárgyakat soha nem fogjuk tudni pontosan lelőhelyhez kötni. Battonyától Biharugráig és még ki tudja honnan kerülhettek elő ezek a leletek. A fentiek miatt ennél pontosabb megismerésük azonban lehetetlen, szűkebb kontextusba helyezésük szintén. Gondoljunk csak bele, ha ennyi szép, és a tudomány szempontjából értékes tárgy került elő az átadó évek során végzett „munkássága” során, mennyi lehet azoknak a leleteknek a száma, amelyek soha nem jutnak el a múzeumokba, ezzel óriási és be nem foltozható lyukat hagyva múltunkban. Éppen ezért sorainkat a magyar régészet egyik úttörőjének, Ipolyi Arnoldnak a szavaival záránk, kívánva, hogy máig érvényes intelme szolgáljon tanulságul e sorok olvasóinak is: „Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze maradványainkat és töredékeinket, nehogy végleg elveszsenek, s azáltal is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen és kétesebb a jövő.”

Különböző kardtípusok ábrázolása az 1240-es évekből származó Maciejowski vagy más néven Keresztes Biblia egyik oldalán. A középkori fegyverek és páncélok vizsgálatához nagy segítséget jelentenek a korabeli képi ábrázolások, melyek nagyon hiteles képet adnak a korabeli hadviselésről, alapos és részletes munkák révén könnyedén beazonosíthatóvá válnak rajtuk a különböző fegyverek, esetünkben a különböző kard- és törtípusok. Különösen értékes forrás számunkra a Maciejowski vagy Keresztes, esetleg Morgan Biblia, mely az 1240-es évek környékén íródott a mai Franciaország területén. A könyv sajátossága, hogy az ószövetségi történeteket a 13. századi francia környezetben ábrázolja, így a régészeti adatokkal összevetve hiteles képet kaphatunk a korabeli fegyverzetről és viseletről. A fenti képen az látható ahogy éppen Dávid király győzelmet arat a filiszteusok felett.